

ОГЛЯД ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ ЗА ДАНИМИ ФОРМИ ЗВІТНОСТІ 1А-РИБА (РІЧНА) ЗА 2021 РІК

Юрій ШАРИЛО, директор БУ «МТЦ з аквакультури»;

Микола ФЕДОРЕНКО, перший заступник БУ «МТЦ з аквакультури»;

Наталія ВДОВЕНКО, провідний економіст БУ «МТЦ з аквакультури», доктор економічних наук, професор;

Володимир ГЕРАСИМЧУК, начальник відділу БУ «МТЦ з аквакультури», кандидат біологічних наук;

Тамара ДОМБРОВСЬКА, начальник відділу БУ «МТЦ з аквакультури»;

Анастасія БАБИР, фахівець БУ «МТЦ з аквакультури»;

Богдан КОВАЛЕНКО, провідний фахівець БУ «МТЦ з аквакультури»;

Ігор МАТІЇВ, провідний фахівець БУ «МТЦ з аквакультури»;

Людмила МЕДВЕДЕНКО, провідний фахівець БУ «МТЦ з аквакультури»;

Наталія ПАВЛЕНКО, рибовод I категорії БУ «МТЦ з аквакультури»;

Сучасні надзвичайні виклики для виробництва продукції аквакультури в Україні нині мають безпосередній вплив на зменшення їх обсягів. Маємо всі підстави відмітити, що базові параметри функціонування сектору аквакультури, які ми порівнюємо та аналізуємо, дають підстави констатувати затяжну стагнацію сектору, проблеми якого починаються в сферах, далеких від аквакультури. Водночас вже не перший рік у галузі не повною мірою вдалося вирішити проблеми орендних відносин в аквакультурі, діючі механізми державних сервісів недостатні і тому малоефективні, особливо в сфері фінансів, недостатній ступінь комунікацій як між стейкхолдерами в аквакультурі, так і в між секторальному середовищі. Тінізація сучасної вітчизняної аквакультури є наслідком, в першу чергу, низької довіри бізнесу до сектору урядування, і як наслідок того, що маємо не взаємоузгоджені взаємовідносини між бізнесом, владою, суспільством. Бізнес з аквакультури мало зацікавлений до співпраці з владою та громадою, тому намагається віддалятися від них і максимально ізолюватися. З метою практичного запровадження заходів, які мали б врегулювати проблеми аквакультури і дали б поштовх до всебічного розвитку української аквакультури, потрібен необхідний комплекс заходів, що зачіпає суміжні сфери правовідносин, включаючи як економіку, водо- та

землекористування, орендні відносини, екологічну, так і соціальну сфери. А для цього крім пропозицій регулювання потрібна політична воля законодавців і урядовців, щоб запровадити ці заходи у вигляді нормативно-правових актів і документів.

В такій ситуації саме інертність і ізольованість бізнесу у значній мірі не сприяє реформуванню сектору правовідносин в аквакультурі в Україні.

Провівши порівняння даної ситуації, наприклад, з країнами Європи де представники сектору аквакультури не лише співпрацюють з органами державної влади, а й самі приймають активну участь у формуванні державної політики, плануванні, обговоренні проблематики, правового регулювання та інших важливих питань. Крім того, будь яке урядове рішення приймається на підставі наукового опрацювання даного питання. Водночас в Україні ми маємо справу в більшості випадків з імітацією демократичних механізмів прийняття урядових рішень – часто наука не приймає участі навіть в обговоренні тієї чи іншої проблеми в умовах трансформаційних процесів.

Процес становлення ринкових відносин в аквакультурі з успіхом пройшли багато країн, в тому числі і наші сусіди зі Східної Європи. Досвід їх вивчається і продовжується процес регулювання взаємовідносин у сфері аквакультури з метою переведення їх на рейки ефективності. Цей процес має свій термін. Але важливо процес становлення постійно підтримувати та проводити постійний моніторинг. Проте українська аквакультура, незважаючи на всі негаразди, має значний потенціал до розвитку. Питання лише в тому, як ефективно ми зуміємо цей потенціал розкрити. Сьогодні в умовах надзвичайних викликів для України, найактуальнішим постає питання досягнення продовольчої безпеки держави.

На аквакультуру, як на сферу вироблення цінного харчового продукту, покладена відповідальна місія – забезпечення рибою населення та не допущення голоду. Нині слід передбачити оптимізацію виробничих активів для нарощування потужностей виробництва. Тому українська аквакультура має шанси в короткий термін усунути більшість перешкод, які заважають працювати. Наприклад, проблема ігнорування суб'єктами аквакультури надання щорічних звітів за даними форми 1А-риба (річна) За даними територіальних органів Держрибагентства за 2021-ий рік, кількість суб'єктів аквакультури становить 4441 підприємство різних форм власності, з них надали звітність за формою № 1 А-риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 2021 рік» 1 765 таких підприємств або 39,74 % загальної кількості суб'єктів аквакультури. У 2020 році рівень звітності становив 40,94 %, тобто фактично не змінився, або навіть дещо зменшився.

Рис. 1. Суб'єкти господарювання у галузі аквакультури, які подають звітність

Ігнорування суб'єктами аквакультури надання звітності за результатами роботи за рік, не дає нам змоги об'єктивно визначити стан розвитку сектора. В такому випадку ми маємо можливість лише визначити перспективні тенденції розвитку. Причинами такого відношення можуть слугувати небажання співпрацювати з урядовцями, тінізація аквакультури та відсутність відповідальності за ненадання звіту.

Таблиця 1

Суб'єкти аквакультури, які надали звітність за формою № 1 А-риба (річна)
«Виробництво продукції аквакультури за 2021 рік», %, за областями

Області	Роки					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Вінницька	90,86	89,54	70,09	64,11	48,04	36,04
Волинська	100,0	96,15	98,28	98,65	98,73	98,75
Дніпропетровська	13,18	8,95	12,73	8,44	8,60	7,76
Донецька	100,0	100,0	-	100,0	100,0	100,0
Житомирська	53,03	44,97	67,04	55,76	43,87	67,89
Закарпатська	88,00	68,00	22,41	33,93	18,68	14,66
Запорізька	46,89	51,88	33,82	52,83	55,34	48,61
Івано-Франківська	23,81	33,07	20,10	29,61	30,87	35,33
Київська	20,35	29,69	28,85	27,66	19,81	16,36
Кіровоградська	93,41	81,86	100,0	67,37	46,46	29,33
Луганська	-	88,89	100,0	-	-	100,0

Львівська	-	15,11	82,18	57,55	62,9	71,20
Миколаївська	86,67	100,0	100,0	92,86	100,0	96,61
Одеська	63,83	40,16	47,32	50,00	52,59	56,76
Полтавська	16,96	10,62	57,14	14,46	34,0	29,09
Рівненська	-	96,0	100,0	92,86	76,0	84,09
Сумська	-	100,0	100,0	96,88	100,0	98,10
Тернопільська	-	36,15	24,62	-	34,38	42,34
Харківська	-	5,45	100,0	-	100,0	83,33
Херсонська	-	100,0	100,0	-	100,0	100,0
Хмельницька	-	69,87	45,29	-	30,48	35,15
Черкаська	-	56,60	47,30	-	30,48	32,56
Чернівецька	-	81,62	48,26	-	25,75	21,38
Чернігівська	-	86,87	94,00	-	93,55	92,31
Всього по Україні		62,18	51,16		40,94	39,74

Із згаданих суб'єктів аквакультури 1509 це юридичні особи, а 2932 суб'єкта це фізичні особи – підприємці (ФОП). Протягом цього ступінь звітності у підприємств різної форми власності практично однаковий (39,10 % та 40,08 % відповідно). Маємо взяти до уваги, що інформація, що надходить від територіальних органів Держмеліорбагентства, не містить даних щодо активних у заявленій діяльності підприємств протягом звітного періоду, тобто відсоток підприємств, що звітували, від кількості активно працюючих може бути суттєво більшим. Ступінь звітування у розрізі окремих областей практично не змінився, за виключенням Вінницької і Кіровоградської (помітне зменшення) й Житомирської та Тернопільської (помітне збільшення). Причини такої ситуації невідомі, збирачі інформації не наводять пояснення щодо цього явища.

Слід зауважити, що з 2015 р. по 2018 р. відбувалось досить стабільне виробництво товарної продукції (вирощування риби). Обсяги коливались у незначних межах – 20,2–21,4 тис. тонн. Але з 2019 року виробництво товарної продукції в умовах аквакультури почало поступово зменшуватись. З іншого боку, і ступінь подання звітності за цей період також почав спадати. Тобто твердження про зменшення обсягів виробництва не зовсім коректне. Доцільно говорити про те, що обсяги виробництва зменшились лише у суб'єктів господарювання, що надали звіти. У 2021 році загальний обсяг продукції

аквакультури підприємств, що звітували, склав 16881,8 тонн. У попередньому 2020 році цей показник становив 18567,8 тонн.

До загального обсягу продукції аквакультури входять: товарна продукція для реалізації на ринку, а також товарна продукція комплексних або спеціалізованих господарств у вигляді рибопосадкового матеріалу), у тому числі: у ставках – 14843,2 тонн, у садках – 25,1 тонн, у басейнах – 544,2 тонн, в акваріумах – 715,3 тонн, в інших водних об'єктах – 754,0 тонн, тобто відзначається стале зменшення обсягів виробництва у ставках, в інших водних об'єктах та суттєве зростання звітних чисел щодо виробництва у басейнах та акваріумах (маються на увазі рециркуляційні аквакультурні системи – РАС).

Узагальнюючі висновки робити некоректно у зв'язку з неповною звітністю суб'єктів господарювання. Загальні обсяги виробництва товарної риби зменшились на 1686 тонн, і основна частина цього зменшення припадає на ставкову аквакультуру та аквакультуру в інших водних об'єктах за паралельного, але не пропорційного, зростання обсягів виробництва у басейнах та акваріумах (РАС).

Основні параметри сфери аквакультури, які ми порівнюємо й аналізуємо, дають підстави стверджувати про затяжну стагнацію сектору, проблеми якого починаються в сферах, далеких від аквакультури. Для прикладу котрий рік не вдається вирішити проблеми орендних відносин в аквакультурі, діючі механізми державних сервісів недостатні і тому малоефективні, особливо в сфері фінансів, недостатній ступінь комунікацій як між стейкхолдерами в аквакультурі, так і в між секторальному середовищі.

Виробництво риби в аквакультурі із кожним роком у традиційній ставковій аквакультурі, принаймні серед господарств, що звітували, скорочується. Вказане може бути наслідком різних факторів, в тому числі соціальних, політико-економічних процесів, що відбуваються у нашій державі. Бізнес дуже чітко реагує на будь-які дії уряду на всіх рівнях. Якщо виходити з необхідності складання продовольчих балансів і забезпечення надійної статистики, то у всьому світі існує зворотній зв'язок між державою та виробником: держава отримує більш-менш достовірні дані, і визначає, чи варто

підтримувати виробника субсидіями, пільгами тощо. В Україні цей зв'язок і нині лишається примарним, питання субсидіювання/надання різних форм допомоги підприємствам галузі на практиці досі не вирішено. У всьому світі аквакультура, як і сільське господарство, є дотаційним, за виключенням комерційних рециркуляційних аквакультурних систем з виробництва сьомги, тюрбо, ще деяких люксових видів продукції, і без запровадження механізмів державної підтримки говорити про розвиток галузі з метою досягнення продвольчої безпеки складно. Але за такої ситуації годі сподіватись, що виробник буде сумлінно звітувати про обсяги та асортимент виробництва, не отримуючи у свою чергу будь-якої допомоги. Крім того за «відкритого» ринку та невеликих обсягів власного рибальства на ринок надходить значна кількість імпортованої продукції з тими властивостями та тією якістю, які, завдяки рекламі й зміні способу життя сучасного містянина, основного споживача риби у наш час, швидше сприяють споживанню саме імпорту, а не традиційних об'єктів аквакультури в Україні, що безумовно призводить до зменшення обсягів виробництва у першу чергу традиційних об'єктів (коропових видів риб).

Слід відмітити, що на аквакультуру впливають різні фактори, наприклад, кліматичні зміни зумовлюють зростання температури води та повітря, зменшення обсягів поверхневих вод, збільшення кількості аномальних погодних явищ та їх посилення, ускладнення доступу до води як витратного ресурсу (підсилення конкуренції з іншими видами економічної діяльності), зміни екосистем водних об'єктів.

Таким чином, також вплив на аквакультуру мають глобалізаційні процеси, від яких українське суспільство нині намагається самоізолюватися, а не вивчати та використовувати для подальшого розвитку.

Баланс площ рибогосподарських водних об'єктів, які були задіяні для вирощування товарної риби у 2021 році

Доцільно зазначити, що станом на сьогодні в Україні, на відміну від усіх сусідніх країн, зокрема усіх держав-членів ЄС, не створено систему моніторингу використання рибницьких водойм. В даний час достовірно невідомо, скільки зараз їх існує взагалі, яка кількість із них реально придатна для товарної аквакультури і яка використовується з цією метою. Реєстр рибгосподарських водойм функціонує з суттєвими обмеженнями. Тож ми оперуємо даними, зібраними в оперативному порядку територіальними органами Держрибагентства України.

Крім того, можна з упевненістю казати про те, що виробництво риби в рециркуляційних аквакультурних системах (вирощування сомових, тилапії) та басейнові господарства з проточними системами й з частковою рециркуляцією значною мірою можуть бути не охоплені статистикою територіальних органів рибоохорони, оскільки вони не є рибогосподарськими водоймами. Звітність від них надходить лише на добровільних засадах.

Аналізуючи дані останніх шести років, можна помітити поступове зменшення виробничих ставових площ. У 2021 році загальна площа ставового фонду, задіяного у виробництві, зменшилась на 5204,8 га. Що стосується площ садкових господарств, то їх виробничі площі збільшились – площа садків зросла на 29107,0 м². Площа басейнів також зменшилось на 4716,7 м² хоча у попередні роки спостерігався ріст. Це може відбуватись з низки причин.

Вказане може бути наслідком поступового переорієнтування сфери аквакультури з екстенсивних форм до інтенсивних. Важливим є пошук бізнесом ефективних господарських умов і, відповідно, переходом від оренди ставків та їх частин у зв'язку з недосконалістю цієї сфери законодавства в бік приватної власності на засоби виробництва. Крім того, варто звернути увагу на катастрофічну ситуацію з водопостачанням.

У 2020–2021 рр. не лише у південних регіонах України, але й в центральних районах, і навіть у зоні Полісся спостерігався дефіцит води. Варто нагадати, що зменшення поверхневого стоку вчені прогнозували вже давно – це є наслідком планетарних змін клімату.

Відповідно спостерігається суттєве зростання напруги між користувачами води – виробниками традиційної сільгосппродукції та рибоводами – за ресурс води. Такі країни, як Польща та Чехія, тобто найближчі до України з точки зору кліматичних умов та технологій аквакультури країни, офіційно визнали, що вони належать до країн з браком прісної води (табл. 2-4).

Ситуація із водозабезпеченням аквакультури може суттєво погіршитись у зв'язку з ухваленням Верховною Радою України Закону України «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель», обговорення якого та прийняття відбувалось без будь-яких консультацій та обговорення з рибницькою громадою країни, що суперечить духу і літері *Acquis communautaire* (правовій системі Європейського Союзу).

Таблиця 2

Використання виробничих потужностей водних об'єктів для
аквакультури, ставки, га

№ п/п	Категорія ставок	Рік					
		2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Було в експлуатації – всього	65 669,7	6 3775,4	67 873,1	56 714,0	58 915,2	53 710,4
2	Маточні	690,9	642,7	525,3	1 456,1	510,1	400,2
3	Нерестові	161,5	144,2	157,8	123,2	119,3	115,9
4	Вирощувальні	19 969,9	19 485,6	21 346,9	15 340,3	15 214,5	13 341,0
5	Нагульні	38 634,1	39 381,6	42 158,2	36 294,6	38 007,4	36 063,5
6	Зимувальні	845,3	912,1	762,4	858,1	865,2	867,5
7	Карантинні	76,5	237,5	54,8	39,3	170,8	129,5
8	Інші ставки	2 043,0	1 887,9	1 611,9	1 440,9	3 846,3	2 622,2
9	Водопостачальні	3 248,7	1 283,9	1 255,8	1 161,5	181,6	170,8
10	Інші водні об'єкти (водосховища, озера)	8 166,4	9 342,2	4 370,5	19 312,3	6 582,0	7 177,9

Таблиця 3

Використання виробничих потужностей водних об'єктів
для аквакультури, садки, м²

№ п/п	Категорія садків	Рік					
		2016	2017	2018	2019	2020	2021

1	Всього	30 623,2	35 134,0	40 879,0	39 977,7	41 274,0	70 381,0
2	Вирощувальні	21 456,2	26 286,2	38 076,0	37 712,7	35 947,0	42 729,0
3	Нагульні	9 167,0	8 847,8	2 803,0	2 265,0	5 327,0	27 652,0

Таблиця 4

Використання виробничих потужностей водних об'єктів
для аквакультури, басейни, м²

№ п/п	Категорія басейнів	Рік					
		2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Всього	50 954,4	51 169,1	52 209,1	55 735,6	62 306,6	57 589,9
2	Вирощувальні	41 779,4	39 322,8	42 325,1	45 217,1	51 050,1	48 100,5
3	Нагульні	9 175,0	11 846,3	9 884,0	10 518,5	11 256,4	9 489,4

В порівнянні з 2020 роком значно зменшилась площа всіх категорій ставків. Виробництво товарної продукції на одиницю площі зариблених водних об'єктів та інших виробничих потужностей аквакультури, які призначені для вирощування товарної риби, наведено в наступній табл 4.

Таблиця 4

Виробництво товарної продукції на одиницю площі

Рік	Категорії водних об'єктів				
	ставки кг/га	садки кг/м ²	басейни кг/м ²	акваріуми (РАС) кг/м ³	інші водні об'єкти кг/га
2014	346,3	13,2	26,7	-	95,8
2015	425,9	9,4	20,9	-	122,4
2016	18,0	6,1	15,4	-	57,7
2017	233,7	3,8	21,1	93,8	43,8
2018	309,0	2,6	25,5	109,1	156,2
2019	354,0	1,3	41,8	155,8	180,7
2020	404,3	1,36	11,4	176,0	242,0
2021	358,8	0,76	5,7	154,8	108,0

Дійсно важливою нині є загальна інформація щодо виробництва товарної продукції на одиницю площі. В порівнянні з минулим роком виробництво 1 кг продукції на площу водойми падає в усіх категоріях водних об'єктів. Виробництво на одиницю площі у басейнах досягло максимуму 2019-го року, а потім скорочувалось. Виробництво у садках взагалі демонструє негативну тенденцію протягом восьми років спостереження. В інших виробничих потужностях виробництво на одиницю площі відбувалось без видимої тенденції - злети перемежались з падіннями. Дані за 2016-ий рік взагалі

викликають сумніви щодо достовірності. Причини цих явищ з наявного матеріалу з'ясувати не видається за можливе.

Ремонтно-маточне поголів'я

Протягом 6 років (2016–2021 роки) спостерігається сильне коливання чисельності маточного поголів'я. У порівнянні із 2020 роком, обсяги маточного поголів'я на початок 2021 року значно збільшилися. Помітно збільшилася кількість маточного поголів'я сазана, коропа, сомових, осетрових, інших видів риб. Також, дещо збільшилась кількість маточного поголів'я лососевих і рослиноїдних видів риб. Незмінними у чисельності за 2020–2021 рр. залишаються декоративні види риб. Зменшення чисельності маточного поголів'я 2020-го року не піддається будь-якому логічному поясненню, і може свідчити як про неякісне збирання матеріалу, так і про недостатність пояснювальної роботи з інтерв'юйованими рибоводами. На підставі даних, які наведені в формі 1 А–риба, щонайменше щодо осетрових видів риб, можна стверджувати, що підгалузь осетрівництва чітко перейшла до виробництва кав'яру – із значним переважанням у маточному поголів'ї самиць.

Виробництво рибопосадкового матеріалу у 2021 році

Виробництво рибопосадкового матеріалу є надзвичайно важливим етапом аквакультури. Саме вирощування личинок і рибопосадкового матеріалу є ключовою ланкою у перспективі росту виробництва продукції аквакультури у майбутньому. Протягом 2021 року відбулося зростання виробництва різновікового рибопосадкового матеріалу до 187,5 млн шт. або 7 767 тонн, що на 20,6 млн шт. або на 12,3 % більше ніж було вирощено у 2020 році (рис. 2).

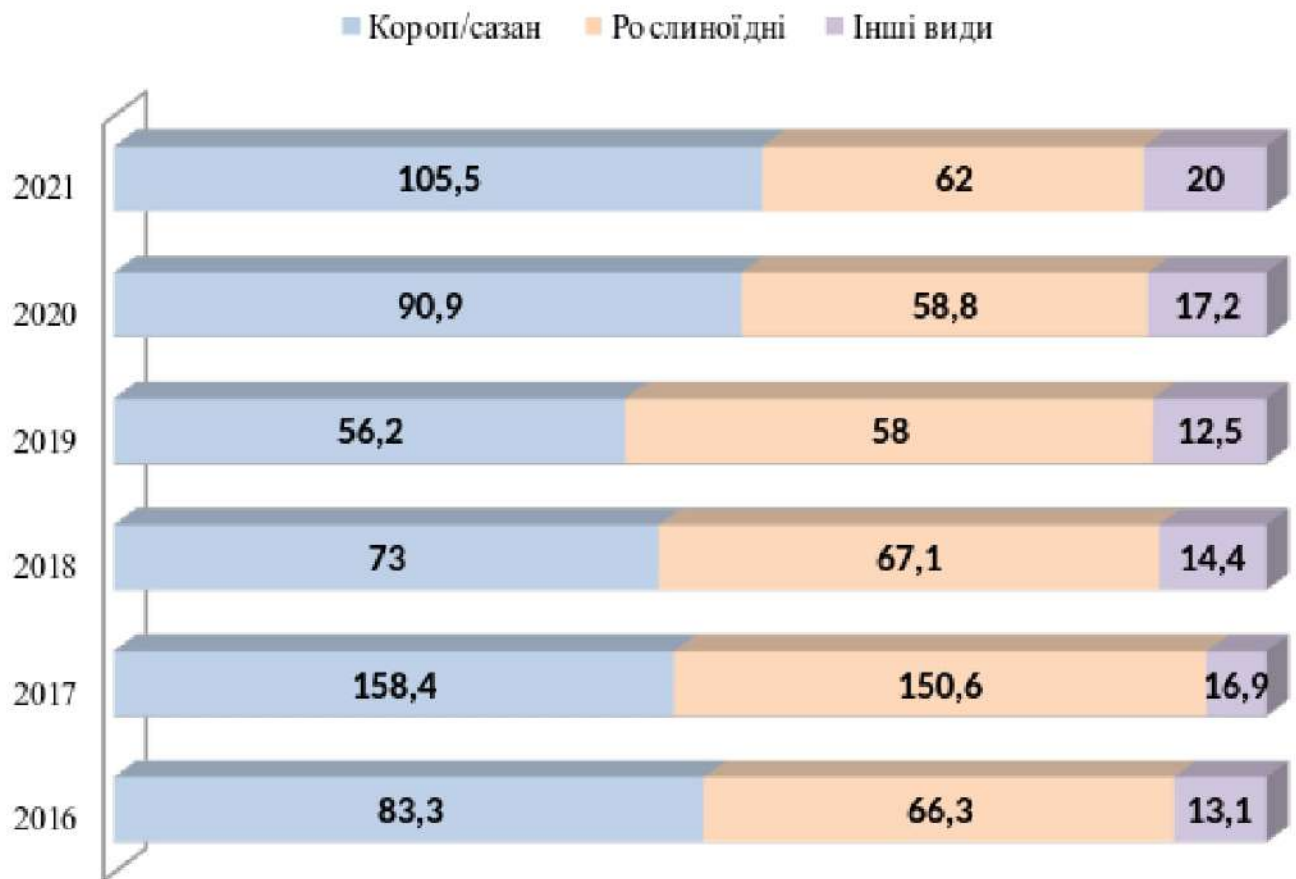

Рис. 2 Динаміка вирощування рибопосадкового матеріалу, млн шт.

Йдеться саме про різновіковий рибопосадковий матеріал, тобто однорічок, одноліток, дворічок, дволіток загалом, тобто обсяги 2021-го року є результатом діяльності протягом попередніх років та особливостями господарювання кожного окремого суб'єкту аквакультури (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка формування обсягів виробництва рибопосадкового матеріалу, тонн

Рік	Короп/сазан	Рослиноїдні	Інші види
2016	4520	3880	391
2017	4639	4039	290
2018	4039	4232	331
2019	3687	3724	329
2020	4036	3515	1895
2021	3268	2847	1652

Варто зауважити, що при цьому загальна маса у порівнянні з минулим роком склала на 1 679 тонн менше (рис. 3).

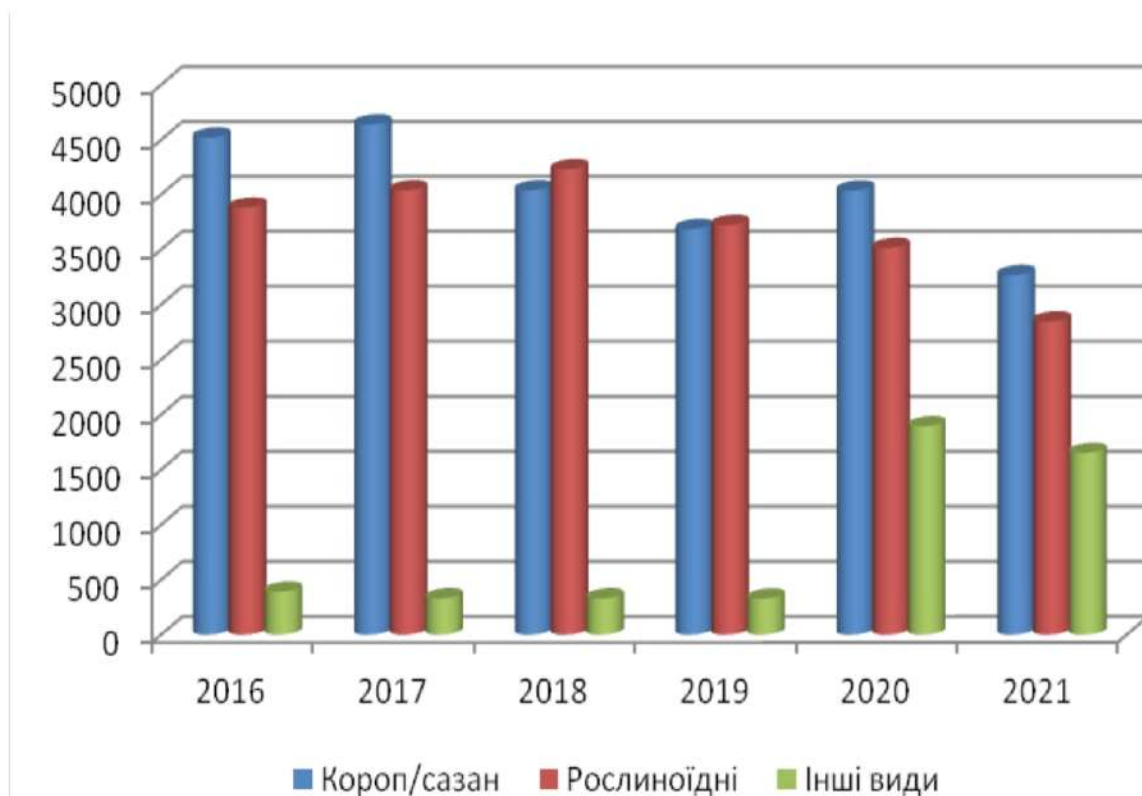

Рис. 4 Вирощено рибопосадкового матеріалу в Україні за період з 2016 р. до 2021 р., тонн

Дволіток всього у 2021 році було вирощено 17,2 млн шт. або 2 352 тонн, що на 4,0 млн шт. більше (рис. 4).

Водночас у загальній масі на 1 470 тонн менше аніж у 2020 році (рис. 3.6).

Середня маса 1 шт. дволітки коропа становила 197 г проти 261 г у 2020 році, а середня маса дволітки рослиноїдних видів риб була 140 г проти 287 г у 2020 році.

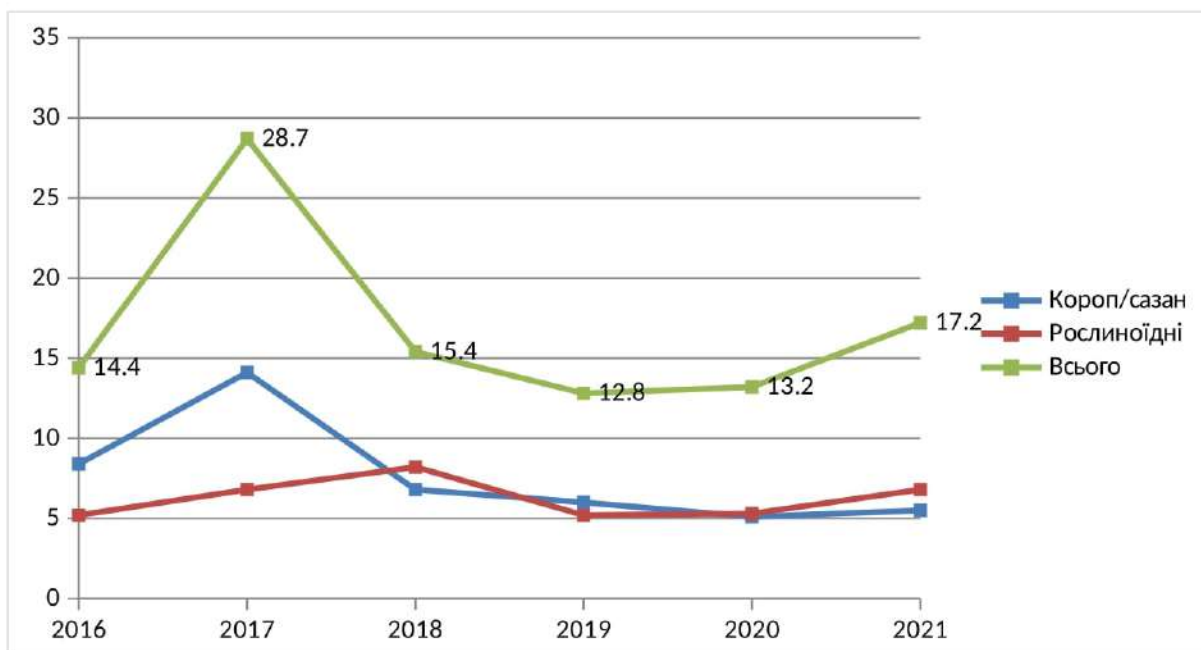

Рис. 4 Вирощено дволіток, млн шт.

Дволіток всього у 2021 було вирощено 17,2 млн шт. (2 352 тонн), що на 4,0 млн шт. більше (рис. 4), але у загальній масі на 1470 т менше ніж у 2020 році (рис. 5).

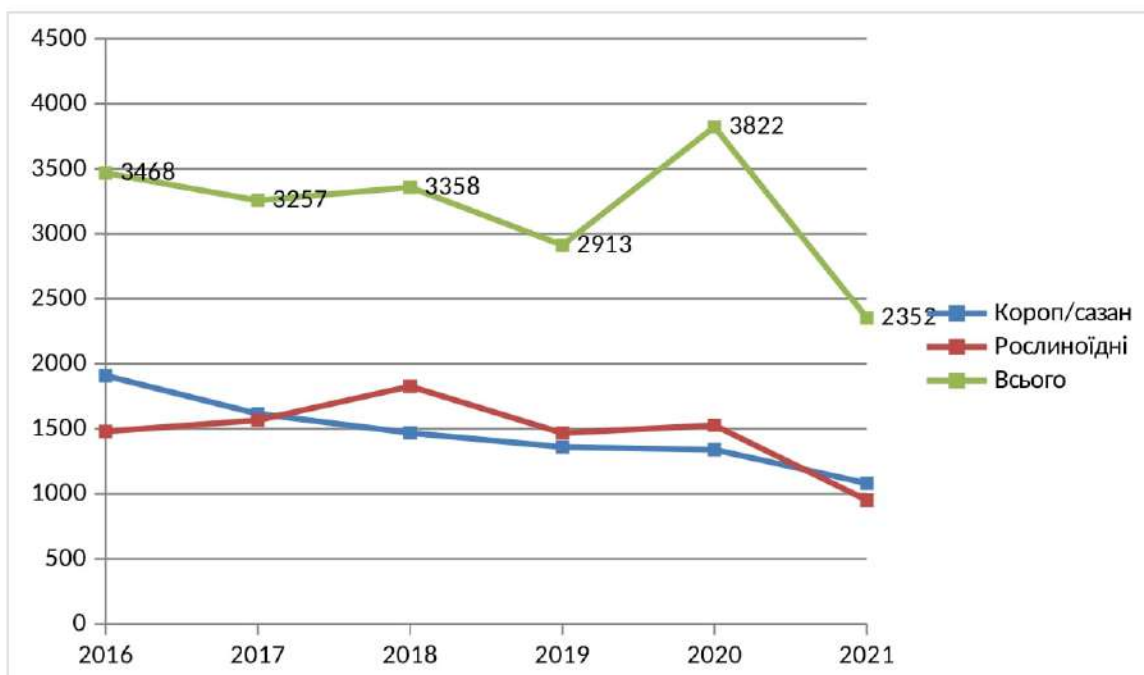

Рис. 5 Вирощено дволіток, тонн

Витрати кормів на рибопосадковий матеріал протягом останніх п'яти років поступово зменшуються, що може свідчити про гальмування інтенсифікаційних заходів, а з іншого боку, пояснює зменшення наважки рибопосадкового матеріалу. Різниця між кількістю вирощеного і посадженого на зимівлю

рибопосадкового матеріалу виникає внаслідок реалізації восени та осіннього зариблення нагульних та вирощувальних ставків II категорії.

Рибопродуктивність вирощувальних ставків (йдеться, в основному, про коропа та рослиноїдних видів риби, які вирощуються в полікультурі із хижими видами риби) у 2021 році склала 5,8 ц/га, проти минулорічної 6 ц/га. У 2021 році спостерігалось збільшення обсягів виробництва рибопосадкового матеріалу майже у всіх категоріях за чисельністю. Проте, що стосується маси, протягом 2021 року спостерігалось зменшення обсягів за всіма категоріями.

- о Цьоголіток за чисельністю було вирощено на 6,1 % (рис. 6) і в масі на 16,6 % (рис. 7) менше ніж за минулий рік;
- о Дволіток за чисельністю на 23,3 % більше, а за масою на 38,5 % менше аніж за попередній 2020 рік;
- о Отримано личинок у інкубаційних цехах на 13 % менше (сазан/короп, рослиноїдні, сомові, осетрові та лососеві види риби);
- о Отримано личинки від природного нересту на 36,2 % менше (сазан/короп, сомові, осетрові та інші види риби).

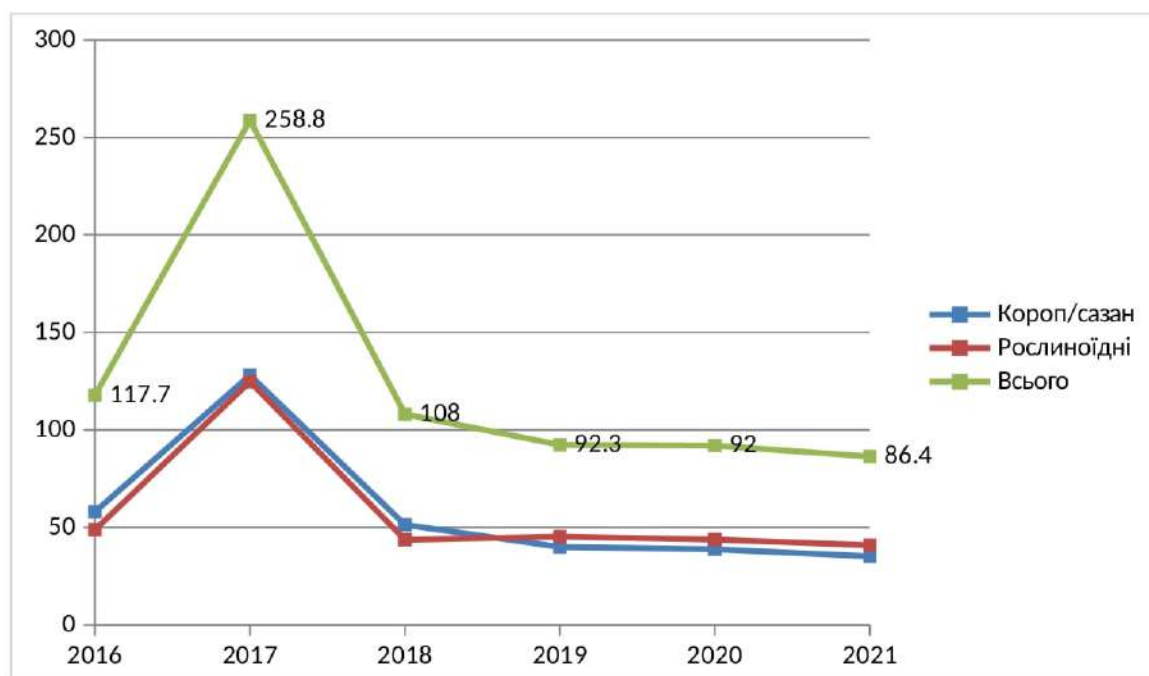

Рис. 6 Вирощено цьоголіток, млн. екз.:

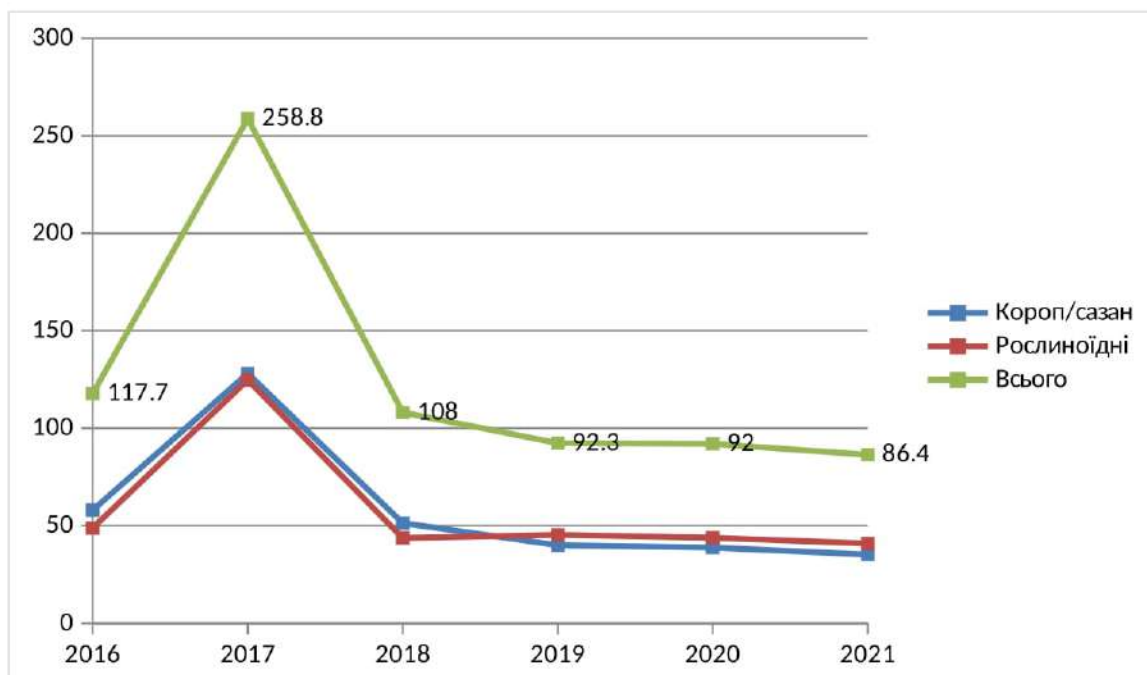

Рис. 7 Вирощено цьоголіток, тонн:

Актуальним виявився аналіз отримання личнок риби. Так, у цілому 84,4% отримано в умовах інкубатора. Якщо найважливіший за обсягами вирощування звичайний короп відтворювався головне в умовах інкубатора (69,5 %), то «інші» риби відтворювались головним чином у природних умовах (76,1 %), що черговий раз свідчить про те, що аквакультура так званих «інших» риби такою може називатись доволі умовно, адже людина докладає до їх відтворення та розвитку мінімум зусиль (за виключенням таких нішових видів, як судак, лин, щука тощо, яких відтворюють в умовах інкубаторів), і такі види як плітка, карась сріблястий (наймасовіший вид з категорії «інші»), краснопір, відтворюються самотужки.

Перегляд даних щодо отримання личинок, на жаль, призвів до доволі сумних висновків щодо кваліфікації збирачів інформації. Так, зокрема, відповідно до даних форми ІАРиба, у 2019-му та 2020-му роках у природних умовах було отримано доволі багато личинок осетрових, що видається неможливим. У 2017-му та 2019-му роках отримання личинки у природних умовах у доволі великих обсягах відзначено у лососевих. А щодо рослиноїдних видів риби, які в кліматичних умовах України та взагалі Європи відтворюються, наскільки нам відомо, лише штучно, йдеться про те, що з

2017-го по 2020-ий р.р. включно личинку цієї групи риб отримували у природних умовах, причому 2020-го року було отримано за таких умов більш як 5 млн. штук личинок, що видається неймовірним.

У результаті маємо поставити під сумнів не лише ці дані, але й фактично весь блок щодо рибопосадкового матеріалу як такий, що не підлягає аналізу у часовому вимірі.

Велике значення для відновлення рибогосподарського потенціалу та підтримки сталих рибних запасів у водоймах має штучне відтворення цінних представників іхтіофауни. Особливо гостро це питання постало зараз, в умовах посиленого антропогенного навантаження, яке суттєво впливає на шляхи міграції риб та погіршення умов їх природного нересту.

У 2020 році до водойм загального значення було вселено 0,022 млн шт. різновікової молоді різних видів риб. На відміну від 2020 року, відбулося зменшення вселення водних живих ресурсів на 0,477 млн шт. Протягом п'яти років дані коливалися від 0,034 млн шт. (2017 рік) до 1,3 млн шт. (2016 рік).

Зменшення обсягів вселення у природні водні об'єкти призводить до зменшення виловів риби протягом наступних двох- трьох років (табл. 6).

Таблиця 6

Виробництво рибопосадкового матеріалу (2017-2021)

№ п/п	Вирощено та виловлено рибопосадкового матеріалу	Роки				
		2017	2018	2019	2020	2021
1.	Вирощено рибопосадкового матеріалу, млн. екз.:	325,9	154,5	126,7	166,9	187,5
	сазан/короп	158,4	73	56,2	90,9	105,5
	рослиноїдні	150,6	67,1	58	58,8	62
	сомові	0,43	0,73	0,2	0,8	0,8
	осетрові	2,2	1,8	1,8	1,7	1,8
	лососеві	1,3	2,2	5,6	4,7	2,4
	інші	12,8	9,6	4,7	9,8	15
2.	Вирощено рибопосадкового матеріалу, тонн:	8 986	8 602	7 740	9 446	7 767
	сазан/короп	4 639	4 039	3 687	4 036	3 268
	рослиноїдні	4 039	4 232	3 724	3 515	2 847
	сомові	10,5	8,4	16,5	181	256
	осетрові	120	47,8	44,3	41	71
	лососеві	59,3	92,5	69	62,5	118
	інші	117	182	198	1 610	1 207
3.	Вирощено цьоголіток, млн. екз.:	258,8	108	92,3	92	86,4
	сазан/короп	128	51,3	40	38,8	35,2
	рослиноїдні	124,7	43,7	45,3	43,8	40,9
	сомові	0,3	0,7	0,2	0,6	0,3
	осетрові	1,9	1,7	1,7	1,7	1,7
	лососеві	1	1,7	1,7	0,8	1,5
	інші	2,7	8,8	3,4	6,3	6,8
4.	Вирощено цьоголіток, тонн:	3 001	2 717	2 601	3 014	2514
	сазан/короп	1 563	1 412	1 245	1 304	1 121
	рослиноїдні	1 312	1 132	1 206	1018	1 018
	сомові	6,6	4,4	11,2	137,6	119,3
	осетрові	35	11,6	13,3	15,4	27,6
	лососеві	38,5	27,7	21,3	7,3	28,1
	інші	44,6	128,6	104	532	200
5.	Вирощено дволіток, млн. екз.:	28,7	15,4	12,8	13,2	17,2
	сазан/короп	14,1	6,8	6	5,1	5,5
	рослиноїдні	6,8	8,2	5,2	5,3	6,8
	сомові	0,005	0,03	0,004	0,1	0,04
	осетрові	0,09	0,03	0,05	0,03	0,04
	лососеві	0,1	0,1	1,1	0,1	0,17
	інші	7,5	0,1	0,3	2,5	4,6
6.	Вирощено дволіток, тонн:	3 257	3 358	2 913	3 822	2 352
	сазан/короп	1 615	1 468	1 359	1 339	1 081
	рослиноїдні	1 566	1 826	1 467	1 527	951
	сомові	2,7	2,4	1,9	11	8
	осетрові	22	14,4	20	14,3	8,2
	лососеві	9,6	21,1	26,6	22,8	29,3
	інші	41,9	25,2	38	907	275
7.	Всього посаджено на зимівлю рибопосадкового матеріалу:					
	млн шт.	130,2	109,2	71	117,9	90,5

	тонн	4 924	6 521	4 388	5 390	4 526
8.	Середня наважка цьоголіток, г:					
	короп	12	27	31	33	32
	рослиноїдні види риб	10	25	26	23	25
9.	Середня наважка дволіток, г:					
	короп	114	215	227	261	197
	рослиноїдні види риб	229	221	280	287	140
10.	Витрати кормів на рибопосадковий матеріал, тонн	9484	9408	8587	7941	6337
11.	Рибопродуктивність вирощувальних ставків, ц/га	4,4	3,9	4,8	6	5,8
12.	Отримано личинки в інкубаційних цехах, млн шт.	544,6	907,6	659,1	744,1	647,2
13.	Отримано личинки від природного нересту млн шт.	151,5	105	93,1	233,7	149
14.	Вселення у внутрішні водні об'єкти, млн шт.	0,034	0,3	0,63	0,499	0,022

Вирощування товарної риби

Традиційними об'єктами української аквакультури незмінно залишаються коропові види риб: звичайний короп і далекосхідні коропові (рослиноїдні) – білий та строкатий товстолобики, їх гібриди, білий амур. Крім коропових, українські товаровиробники вирощують райдужну форель, європейського сома, щуку, судака, лина, кларієвого сома, стерлядь, російського та сибірського осетрів, бестера, веслоноса. У 2021 році вирощування товарної риби відповідно до інформації, що міститься у формі 1 А-риба (річна), зменшилося на 1 686 тонн (табл. 7, рис. 1).

Таблиця 7

Обсяги виробництва товарної риби, тонн

Рік	Обсяги виробництва (за видами риб)						
	сазан/короп	рослиноїдні	сомові	осетрові	лососеві	інші	разом
2016	9 865,0	9 154,4	107,5	116,4	330,3	1 851	21 424,7
2017	9 624,0	7 750,4	146,2	137,9	344,2	2 165,4	20 168,2
2018	9 584,8	7 990,4	133,7	111,5	261,4	2 111,2	20 193,0
2019	8 516,4	7 665,8	224,3	97,10	225,9	1 874,3	18 604,0

2020	8 014,2	7 704,2	274,8	79,1	230,9	2 264,4	18 568,0
2021	7 410,5	6 039,5	283,7	77,1	312,1	2 758,7	16 882,0

Загалом було виловлено 16 882 тонни товарної продукції аквакультури у:
 ставках – 14 843 тонн;
 інших водних об'єктах – 754 тонн;
 садках – 25 тонн;
 басейнах – 545 тонн;
 акваріумах – 715 тонн.

Маємо всі підстави зауважити, що асортимент продукції аквакультури залишається майже незмінним протягом багатьох років. Водночас спостерігаємо тенденцію до появи нових видів риби та інших водних живих ресурсів для виробництва, які могли би бути стійкими до вітчизняних умов, мали б відмінні смакові якості, швидкість росту, та відрізнялися доступною ціною для споживача. Короп і далекосхідні рослиноїдні риби склали понад 79,7 % від загальної продукції аквакультури (рис. 8).

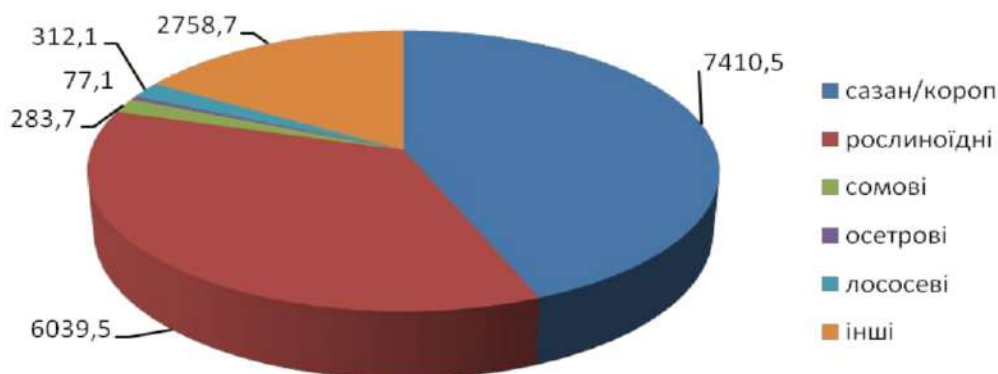

Рис. 8. Вирощування товарної риби у 2021 році за видами

Виробництво інших видів риб (щука, судак звичайний, форель (пструг райдужний), інші лососеві, осетрові, сомові види риб, веслоніс) сумарно не перевищувало відповідно до звітності, 20,3 %.

Під час аналізу обсягів виробництва корокових видів спостерігається тенденція до зменшення вирощування протягом останніх років. Порівняно з попереднім роком у 2021 році звичайного коропа виростили на 7,5 % менше, натомість обсяги виробництва рослинної видів зменшилися на 21,6 % порівняно з 2020 роком та іншими періодами (рис. 9).

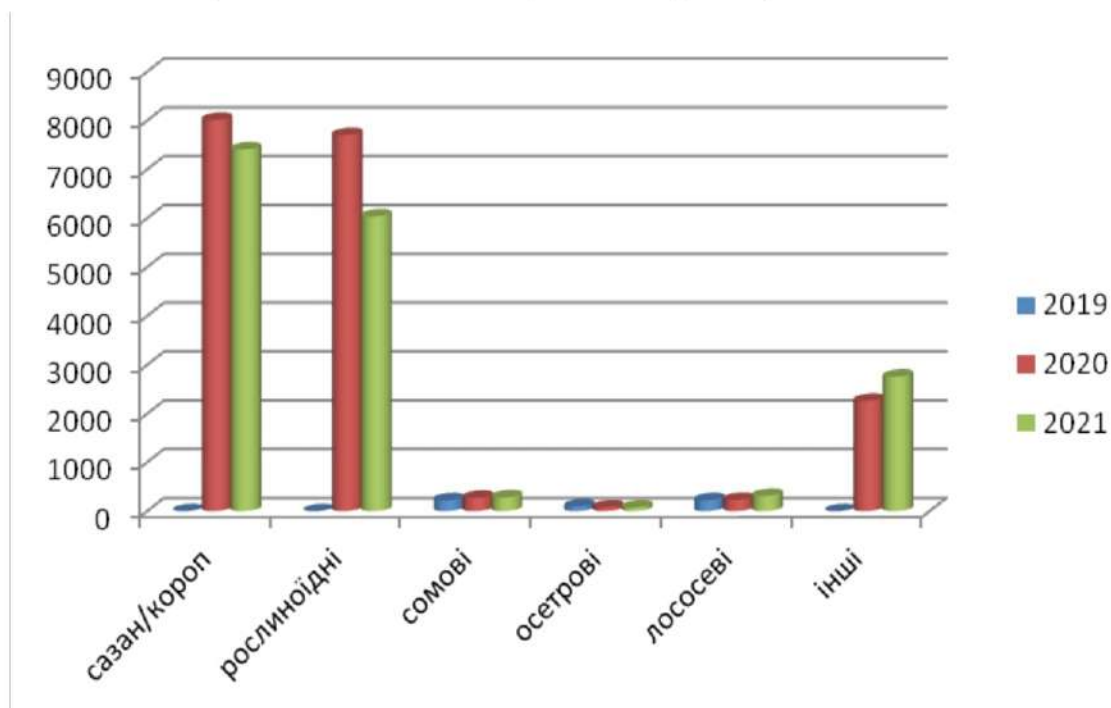

Рис. 9. Динаміка виробництва товарної риби за період з 2019 р. до 2021 р.

Виробництво сомових видів збільшилося на 3,2 %, осетрових зменшилось на 2,5 %, а виробництво лососевих видів зросло на 35,2 %. Також зросло вирощування інших видів риби – на 21,8 %.

Обсяг вирощування коропа звичайного

Короп – це традиційний об'єкт вирощування в українській аквакультурі. За типами водойм у вирощуванні звичайного коропа безумовно переважає ставкове виробництво – 91,8 %, в інших водних об'єктах вирощено 3,6 % коропа, в акваріумах – 2,5 %, в басейнах – 2 %, в садках – менше 1 % (табл. 8).

Таблиця 8

Виробництво товарного коропа, тонн

Назва водного об'єкта	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021

Ставки	8 630,5	9 241,9	8 961,3	7 807,8	7 421,6	6 803,7
Садки	0	0	3,5	0,5	2,3	5,0
Басейни	39,3	20,6	38,3	151,9	135,2	147,6
Акваріуми						188,2
Інші водні об'єкти	1 195,2	361,5	581,6	556,1	455,1	266,0
Всього	9 865,0	9 624,0	9 584,8	8 516,4	8 014,2	7 410,5

Отримані дані показують тенденцію до зменшення вирощування звичайного коропа - з 8,1 тис. тонн (2020 рік) до 7,5 тис. тонн (2021 рік), тобто на 7,5 %. Однією з причин зменшення обсягів виробництва товарного звичайного коропа є зменшення площі активного ставкового фонду, де здебільшого вирощується цей об'єкт, а з іншого, зменшення споживчого попиту саме на цей вид риби за одночасного зростання обсягів імпорту продукції аквакультури (рис. 10).

Рис. 10. Обсяги виробництва коропа за період з 2016 р. до 2021 р.

Короп у наших природно-кліматичних умовах є ідеальним об'єктом для ставових рибицьких господарств, традиційним видом для вирощування в українських рибицьких господарствах. Традиційно коропових (коропа звичайного та далекосхідних коропових) вирощується в Україні найбільше.

Слід зауважити, що стало зменшення виробництва коропових спостерігається протягом останніх років; це тенденція, яка може свідчити як про зміну гастрономічних уподобань українців, так і про інші фактори, які в меншій мірі, але все ж впливають на обсяги виробництва.

Зокрема цьому сприяє значне урізноманітнення рибопродукції на споживчому ринку за рахунок імпорту, незаконне рибальство (браконьєрство), у першу чергу, у прісноводних водоймах, продукція якого становить конкуренцію саме короповим рибиницького походження.

Обсяг вирощування рослинної видів риб

Важливими об'єктами аквакультури України є рослинні риби далеосхідного комплексу – білий та строкатий товстолобики та їх гібриди, білий амур, яких переважно вирощують в ставових господарствах в полікультурі із звичайним коропом.

За типами водойм у вирощуванні рослинних видів риб переважає ставкове виробництво – 85,7 %, в інших водних об'єктах – 6,6 %, в акваріумах – 6,6 %, в басейнах – 0,9 %, в садках – менше 1 %.

На відміну від 2020 року спостерігається значне зменшення обсягів виробництва рослинних видів риб – на 21,6 %. Декілька років поспіль спостерігаються коливання як від'ємні, так і додатні.

Привертає увагу те, що стале падіння обсягів виробництва спостерігається за основними потужностями з виробництва рослинних – у ставках, ця тенденція є доволі сталою. Так само відбулось падіння вирощування рослинних у садках (сажалках), причому це падіння протягом 2016–2017 рр. виглядає дещо катастрофічним. Так само стало, як падіння обсягів виробництва у ставках, відбувалось зростання обсягів виробництва у басейнах, і раптом з'явилась інформація про вирощування в акваріумах (РАС), що виглядає дещо сумнівним, і не виключено, що це артефакт (табл. 9).

Таблиця 9

Виробництво рослинних видів риб, тонн

Назва водного об'єкта	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ставки	7 050,3	7 031,3	7 133,1	6 764,5	6 874,1	5 179,0
Садки	103,8	35,6	23,3	12,3	9,3	12,7
Басейни	22,3	17,1	17,9	61,6	67,1	55,2

Акваріуми						395,9
Інші водні об'єкти	1 977,9	666,2	815,9	827,2	753,5	396,7
Всього	9 154,4	7 750,4	7 990	7 665,8	7 704,2	6 039,5

Рис. 11. Динаміка обсягів виробництва рослинної риби

Обсяг вирощування сомових видів риби

Сомових видів риби вирощують у багатьох країнах Європи в ставках, садках, басейнах і в рециркуляційних системах аквакультури (РАС). В ставкових господарствах сома європейського вирощують спільно з коропом як додатковий об'єкт полікультури. У зв'язку із поширенням виробництва кларієвого сома, у технологіях вирощування сомів відбувається рух у напрямі виробництва саме цього виду з використанням РАС. Адже в Україні з'явилися сучасні рециркуляційні господарства, діяльність яких спрямована на ефективне виробництво і переробку власної продукції (створення ланцюжків доданої вартості). Як правило, такі господарства мають інфраструктуру переробки та реалізації власної продукції (табл. 10).

Таблиця 10

Виробництво сомових видів риби, тонн

Назва водного об'єкта	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ставки	71,7	68,2	58,4	34,8	66,3	58,1

Садки	30,2	37,5	20,2	1	5,4	0,2
Басейни	1,3	38,1	0,7	77	72,3	94,2
Акваріуми	0	1,4	52,8	111	130,7	131,0
Інші водні об'єкти	4,2	0,9	1,6	0,4	0,2	0,2
Всього	107,5	146,2	133,7	224,3	274,8	283,7

Виробництво сомових видів зросло на 3,2 %. Якщо виключити вирощування у ставках (це з великим ступенем ймовірності європейський сом; падіння виробництва), то зростання у порівнянні з минулим роком становитиме 8,2%. На жаль, даних щодо яких видів сомових звітували суб'єкти аквакультури, немає. Можемо припустити, що стали більше вирощувати кларієвого сома завдяки динамічному розвитку рециркуляційної аквакультури, який спостерігається протягом останніх років. Про це також свідчать дотичні, непрямі, дані, за обсягами використання спеціалізованих кормів для відгодівлі сомових риб. Традиційним видом у ставковій аквакультурі є європейський сом, виробництво якого останніми роками відрізняється стабільністю.

За типами рибницьких потужностей у вирощуванні сомових видів риб переважають акваріуми (маються на увазі резервуари РАС, де переважно вирощують кларієвих сомів) – 46,1 %, у басейнах вирощують 33,2 % (кларієвий і каналний соми), у ставках – 20,5 % (європейський сом), а в садках – понад 2 %. В роздрібній торгівлі переважають кларієвий сом та європейський, каналний трапляється (щонайменше у супермаркетах Києва) доволі нечасто (рис. 12).

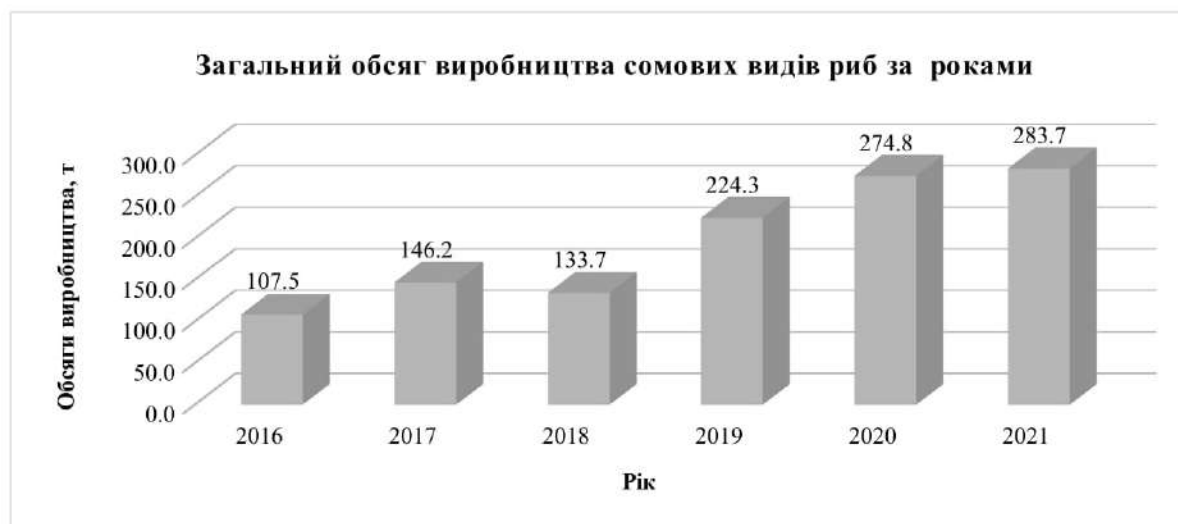

Рис. 12. Динаміка виробництва сомових видів риби, тонн

Обсяги вирощування осетрових

Осетрових видів риби вирощують за такими самими технологіями як і інші види риби.

В Україні найбільш популярними об'єктами вирощування серед осетрових є: стерлядь, руський (дунайський) осетер, севрюга, білуга, сибірський або ленський осетер, веслоніс, гібриди осетрових (бестер – гібрид білуги із стерляддю) тощо, а також американський веслоніс.

За типами рибницьких потужностей осетрових видів риби переважно вирощують в басейнах – 67,3 %, в ставках – 24,5 %, в садках – 8,2 % (табл. 11).

Таблиця 11

Тенденції формування пропозиції на продукцію осетрових видів риби, тонн

Назва водного об'єкта	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ставки	48,5	44,8	35,6	24,6	12,6	18,9
Садки	10,3	15,5	12,9	8,3	8,7	6,3

Басейни	36,3	78,5	63	64,1	57,8	51,9
Інші водні об'єкти	21,3	0	0	0	0	0
Всього	116,4	137,9	111,5	97,1	79,2	77,1

Обсяги виробництва осетрових видів риб у порівнянні з 2020-м роком зменшилися на 2,7 %. Як показує статистична звітність 1 А-риба (річна), вирощування осетрових риб поступово почало зменшуватись із 2016 року, не враховуючи 2017 рік, де виробництво за останніх 5 років було найвищим – майже 138 тонн.

У той же час це не може свідчити про негативні тенденції у розвитку осетрівництва, оскільки основною метою цієї підгалузі аквакультури в Україні, як і в більшості країн світу (за виключенням Китаю), є отримання сировини для виробництва кав'яру (чорної солоної ікри осетрових), то ж можна припускати, що падіння обсягів риби пов'язане із зміною структури стада, зменшення числа самців (див. вище) та загального зменшення біомаси осетрових на утриманні, що може і позитивно впливати на економіку осетрових господарств (рис. 13).

Рис. 13. Динаміка виробництва осетрових видів риб, тонн

Обсяги вирощування лососевих видів риб

Лососівництво в Україні здебільшого представлено вирощуванням пструга райдужного. Традиційно виробництво пструга здійснювалось у західних регіонах в гірській місцевості, але 2021-го року доволі великі виробничі

потужності (за неофіційною інформацією) існували також на Волині та у Харківській області. Цей вид лососевих видів риб вирощуть в Україні у басейнових господарствах – 34,5 %, в ставках – 65,1 %, та в інших водних об'єктах – 0,4 % (табл. 12).

Таблиця 12

Тенденції формування пропозиції на продукцію лососевих видів риб, тонн

Назва водного об'єкта	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ставки	214,5	222,8	121,7	76,2	90,4	203,3
Садки	7,6	-	40,3	-	-	-
Басейни	108,2	121,4	93,3	146,6	139,4	107,8
Акваріуми	-	-	3	3	-	-
Інші водні об'єкти	-	-	3	-	1	1
Всього	330,3	344,2	261,4	225,9	230,8	312,1

Обсяг виробництва лососевих, за даними форми 1 А-риба (річна), значно підвищився (на 35,2 %) у порівнянні з 2020 роком. Зважаючи на обсяги імпортованих спеціалізованих кормів, можна дійти висновку, що реальні обсяги вирощування лососевих і сомових видів риб багато більші у порівнянні з офіційними звітними даними. Крім того, варто взяти до уваги, що виробничі потужності форелівницьких господарств (проточні басейни зокрема) не є рибогосподарськими водоймами у визначенні законодавства України, тобто звітування за виробництвом у них відбувається виключно на добровільних засадах (рис. 14).

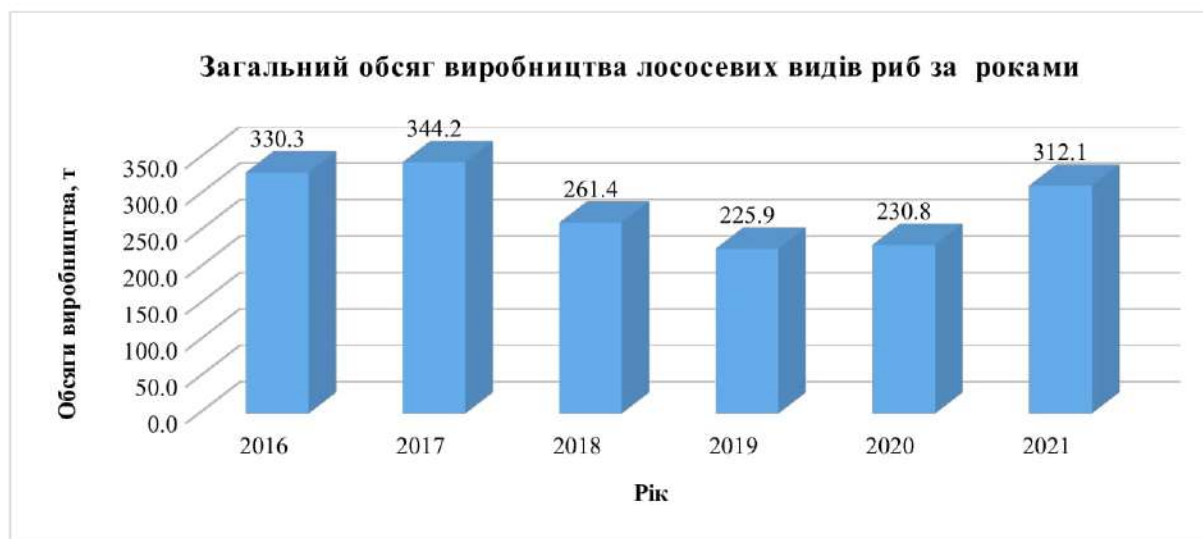

Рис. 14. Динаміка виробництва лососевих видів риб, тонн

Обсяг вирощування інших видів риб

За дами 1 А-риба (річна), до інших видів риб суб'єкти аквакультури віднесли: карася, окуня, ляща, щуку, судака, плітку (тараню), лина, краснопірку, піленгаса, раки, тилапію, буфало (табл. 13).

За типами рибницьких потужностей інших видів риб переважно вирощують в ставках – 93,5 %, в інших водоймах – 3,3 %, в басейнах – 3,2 %.

Таблиця 13

Динаміка формування пропозиції на продукцію інших видів риб, тонн

Назва водного об'єкта	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ставки	1 496	2 054	1 966,2	1 682,8	2 063,5	2 580,5
Садки						0,8
Басейни	1,3	2,7	1,5	82,1	106,1	87,4
Акваріуми	-	35,4	25,3	3,1	-	0,1
Інші водні об'єкти	353,7	72,9	118,2	106,1	94,7	89,9
Всього	1 851	2 165,4	2 111,2	1 874,3	2 264,4	2 758,7

За 2021 рік вирощування інших видів риб збільшилося на 21,8 % (рис. 15).

Рис. 15. Динаміка виробництва інших видів риб, тонн

Витрати кормів протягом 2021 року

Важливою складовою для успішної аквакультури є якісні, ефективні та безпечні рибні корми. Неякісні корми, з поганим ступенем перетравлюваності та засвоюваності поживних речовин, та такі, у складі яких відзначається велика кількість речовин із фактором, що інгібує перетравлювання та засвоювання, крім погіршення показників зростання призводять до забруднення водойм великою кількістю незасвоєного корму, забрудненню води та гальмуванню процесу росту, а також сприяють створенню умов, прийнятних для надмірного розвитку бактеріальної флори з відповідними наслідками для добробуту господарства у цілому. Аналіз структури собівартості вирощеної риби в країнах ЄС дає змогу говорити, що вартість кормів одна з найбільших статей витрат.

Статистичні дані з форми 1 А-риба (річна) вказують, що кількість кормів, яку вітчизняні рибоводи використовують для відгодівлі риби, знаходиться практично на одному рівні протягом низки років.

Незначне зменшення обсягів використаних кормів у коропівництві можна пояснити поступовим переходом годівлі від зерноsumішей до більш якісних комбікормів, але це не є фактом, а лише припущенням.

За іншими категоріями об'єктів аквакультури витрати кормів залишилися на тому ж рівні; заслуговує на увагу лише сомівництво, де обсяг використаних

кормів для відгодівлі одиниці продукції (кг) за останні роки зменшився у три рази. Відзначаємо також невелике зростання обсягу кормів для вирощування осетрових (табл. 14).

Таблиця 14

Витрати кормів на вирощування 1 кг риби

Рік	у тому числі (кг вирощено/кг корму)					
	сазан/короп	рослиноїдні	сомові	осетрові	лососеві	інші
2016	3,6	0,3	2,6	1,8	1,4	0,8
2017	4,1	0,5	1,3	2,9	1,3	0,7
2018	4,0	0,5	1,3	2,3	2,3	0,7
2019	3,4	0,4	4,3	4,2	2,3	0,7
2020	3,6	0,4	1,4	2,8	1,6	0,4
2021	3,1	0,5	1,0	3,5	1,7	0,6

Що стосується витрат кормів на вирощування одного кілограма продукції, то у коропа такі витрати, які умовно можна вважати кормовим коефіцієнтом із 2017-го року по віношенню до 2021 року поступово зменшуються.

Витрати кормів на вирощування «рослиноїдних» риб знаходились на рівні, близькому 0,5 кг корму на кг продукції. Витрати кормів для вирощування сомових риб становили 2016 р. 2,6 кг на кг продукції, а 2017 та 2018 – по 1,3 кг корму на кг продукції. В 2019 р. зросла до 4,3 кг на кг продукції, а з 2020-2021 рр. скоротилась на рівні, близькому до 1,0 кг на кг продукції. Склалося враження, що, по-перше, відбувається збільшення частки кларієвого сома у продукції, а по-друге, перехід від власно вироблених кормів до фабричних, оскільки такі витрати наближені до кормових коефіцієнтів, які відзначаються для більш-менш сучасних кормів тих виробників, продукція яких імпортується до України. В той же час це може бути елементарною похибкою під час збирання та первинної обробки статистичних даних.

Витрати кормів для осетрових за останні три роки коливаються на межі похибки та на 2021 р. знаходяться на рівні 3,5 кг на кг продукції.

Витрати кормів для вирощування лососевих (ймовірно, в першу чергу райдужної форелі) змінюються стрибками та не піддаються розумінню на такому короткому відтинку часу.

Таким чином, у 2016, 2017 та 2021 рр. витрати знаходились на прийнятному рівні, хоча й дещо, за європейськими мірками, зависокому, тобто 1,3–1,7 кг, а 2018 та 2019 рр. перевищували позначку 2 кг на кг продукції, що дає підстави сумніватись у коректності отриманих даних.

Якщо виходити з даних форми 1 А-риба, узагальненими у вищенаведеній таблиці, то щонайменше у форелівництві України (лососеві) використовуються технологічно застарілі корми та технології годування, що не менш важливо в економіці рибницьких господарств, аніж власне корми, адже в усьому світі витрати кормів для вирощування лососевих багато ефективніші. З іншого боку, це свідчення низького ступеня достовірності інформації, що надається в рамках заходів з заповнення форми 1 А-риба.

Економічні показники виробництва продукції аквакультури

Незважаючи на те, що за останні роки спостерігається тенденція до незначного зменшення частки традиційних об'єктів аквакультури, все ж таки виробництво коропових видів є найбільш стабільним. Але на ринку пропозиція товару формує попит на цю продукцію. Відомості про реалізацію продукції аквакультури дають можливість встановити мотиви зменшення обсягів виробництва продукції аквакультури в останні роки. Зменшення реалізації продукції вітчизняної аквакультури залежить від ефективного маркетингу. Більшість українських виробників продукції аквакультури нехтують необхідністю опрацювання маркетингових стратегій, іншими словами, мало вивчають уподобання споживачів, мало використовують рекламні ресурси, реалізація товарної риби відбувається в живому, необробленому, непідготовленому вигляді. З іншого боку, більшість заходів з популяризації рибопродуктів у цілому та місцевих видів, зокрема у ЄС, відбувається за суттєвої допомоги різних державних фондів, і у тому, що стосується коропівництва, європейські аналітики приходять до висновку, що самотужки дрібні господарства не в змозі це робити ефективно за власні кошти. Це питання потребує досконалого вивчення, оскільки за напрямками

(асортиментом) споживання рибопродукції Україна досить чітко (хоч і з певним запізненням) слідує за тенденціями на ринку ЄС, і можна констатувати, щонайменше серед містян (видається, що найбільшими споживачами рибопродукції є населення великих міст та мегаполісів України), небажання споживачів купувати необроблену рибу, яка вимагає чималих зусиль у доведенні її до рівня готової страви (табл. 15).

Таблиця 15

Обсяги реалізації товарної риби, тонн

Рік	Види риб						
	сазан/ короп	рослиноїдні	сомові	осетрові	лососеві	інші	разом
2016	6 625,5	6 606,2	81,2	49,6	264,6	887,5	14 514,6
2017	7 016,3	5 264,3	72,7	76,1	317	1 695,4	14 441,7
2018	7 049,8	5 065,1	107,3	81	226,5	1 555,4	14 085,2
2019	5 305,0	4 211,0	184,4	50,5	199,0	1 055,0	11 005,0
2020	4 974,2	4 495,0	208,3	29,5	168,7	1 656,0	11 531,6
2021	4 531,2	3 660,0	222,7	28,7	253,4	1 972,0	10 668,3

Наразі констатуємо загальне зменшення обсягів реалізації продукції вітчизняної аквакультури за даними суб'єктів господарювання, що надали звітність за формою 1 А-риба (річна), в порівнянні з 2020 роком. Виключенням стали сомові та лососеві риби. Також зросла кількість реалізації інших видів риб. У відсотковому значенні динаміка реалізації вітчизняної продукції аквакультури за звітними даними наступна: зростання - сомові (6,9 %), лососеві (50,2 %), інші види риб (19 %); зменшення: звичайний короп (9,7 %), рослиноїдні (22,8 %), осетрові (2,8 %). Наразі констатуємо загальне зменшення обсягів реалізації продукції вітчизняної аквакультури за даними суб'єктів господарювання, що надали звітність за формою 1 А-риба (річна), в порівнянні з 2020 роком. Виключенням стали сомові та лососеві риби. Також зросла кількість реалізації інших видів риб. У відсотковому значенні динаміка реалізації вітчизняної продукції аквакультури за звітними даними наступна: зростання – сомові (6,9 %), лососеві (50,2 %), інші види риб (19 %); зменшення: звичайний короп (9,7 %), рослиноїдні (22,8 %), осетрові (2,8 %).

ВИСНОВКИ

1. В даних умовах господарювання спостерігаються незначні зміни у сфері методів аквакультури від ставкової аквакультури в бік зростання частки рециркуляційних аквакультурних систем, комбінованих рибницьких господарства, проточних систем. Дані статистики виробництва продукції аквакультури за формою 1А–риба (річна) підтверджує висновки попередніх років про те, що аквакультура України у цілому розвивається за подібним для усієї Центральної та Східної Європи сценарієм: стагнація, падіння обсягів виробництва товарної продукції, зокрема найбільшого напрямку української аквакультури – коропівництва (виращування коропа та рослиноїдних коропових риб). Паралельно відбувається поступова диверсифікація об'єктів виращування (подльша збільшення частки сомових, осетрових, пестругів).

2. Слід вказати, що в той же час, якщо виходити виключно із звітних даних, маємо всі підстави прийти до висновку про падіння у цілому продуктивності коропівництва (виробництва товарної риби на одиницю виробничої площі) та доволі низькі показники цього параметру у порівнянні з рештою «коропівницьких» країн – Чехією, Польщею, Угорщиною. Також слід визнати, що інформація, яка збирається в рамках формату 1 А–риба, не може бути використана для коректного економічного аналізу стану галузі. Хоча дані, що містяться у формах, доволі цікаві для аналізу, але відсоток звітності, відсутність інформації про відсоток реально активних підприємств, відсутність градації за видами унеможливають більш поглиблений аналіз без сумніви у його коректності. Так, видаються сумнівними витрати кормів на виробництво практично усіх об'єктів аквакультури. Це ще більш сумнівно, тому що значна їх частка є імпортованою продукцією, і, якщо дивитись проспекти компаній-виробників кормів, ті параметри, які закладаються виробником (кормовий коефіцієнт), набагато нижчі (тобто ефективніші) за ті показники, які отримують українські виробники. Не виключено, що економічна ефективність українських виробників знаходиться далеко позаду економічної ефективності

виробників Центральної Європи, але занадто великі розходження багатьох показників, зокрема за витратами кормів, які у багатьох випадках однакові з країнами-сусідами, дають підстави сумніватися у коректності зібраної інспекторами територіальних органів Держрибагентства інформації.

3. У процесі дослідження було виключено з аналізу інформацію щодо динаміки обсягів/чисельності ремонтно-маточного поголів'я (за виключенням осетрових), оскільки стрибки у декілька десятків разів з року в рік явно

свідчать про некоректність зібраної інформації. Не виключено, що як респонденти, так і інтерв'юери не дуже розуміють відмінності між типами ставків, типами стад. Водночас форми 1А риба з огляду на те, що вона є «коропоцентричною», з наголосом на виробництві у рибогосподарських водоймах.

4. Негативний вплив на якість інформації та можливості її коректного аналізу чинить відсутність реєстру рибогосподарських водойм – відсутність такого реєстру/бази даних дуже суттєво відрізняє Україну від практично усіх сусідніх країн. Також не можна більш-менш зрозуміло пояснити наведені у таблицях кількості рибницьких господарств по країні та окремих областях, їх щорічні зміни у фантастичних обсягах (сотні, а то й тисячі господарств зникають та з'являються). Не виключено, що це пов'язано з потребою в удосконаленні форм роботи збирачів інформації.

5. У зв'язку відсутністю базових вимог до виробників про надання інформації щодо виробництва у РАС та проточних басейнах (сомівництво, форелівництво, осетринництво) охоплення інформацією згаданих напрямів, з урахуванням результатів окремих інтерв'ю, становить не більше 10–30 %.

6. Інформація щодо осетрів, можна припустити, більш-менш відповідає реаліям, оскільки виробництво цієї групи риб, яка фактично у повному складі внесена до Списку II Конвенції CITES, відбувається майже повністю прозоро, на дозвільних засадах. З огляду на це відстежується загальноєвропейський (та і загальносвітовий тренд) до наголосу в осетринництві на напрямі виробництва кав'яру, а не товарної риби (певне виключення – Китай). Оскільки, як випливає з наявних даних, виробники досить рано почали виявляти стать осетрових і використання в осетринництві сучасних технологій, зокрема УЗД.

7. В Україні, як і у решті країн Європи, повільно відбувається диверсифікація у частині нових об'єктів аквакультури. Спеціальне відтворення та вирощування застосовується лише до декількох видів з категорії «інші» – нішевої продукції – лина, щуки, судака. Згадувані у статистиці сріблястий карась, плітка, краснопірка не є об'єктами відтворення, лише використовують залишки ресурсів, які витрачаються на рибництво комерційно цінних видів, і

виключно за методом вилучення та часткового (вимушеного) втручання людини у їх життєвий цикл включаються до об'єктів аквакультури (за визначенням ФАО). Роботи з доместикації нових об'єктів аквакультури з числа місцевих представників іхтіофауни, в Україні, наскільки нам відомо, на відміну від країн Європи не здійснюються. Такі роботи вимагають суттєвого фінансування з різних джерел, у першу чергу державного бюджету, як це відбувалось у ЄС протягом 2014-2020 рр. у рамках проєкту «Diversify!» та низки інших проєктів. Крім того, в Україні так і не вирішено питання використання в аквакультурі так званих «червонокнижних» видів, які, за відповідальної та на науковому підґрунті доместикації, могли би стати об'єктами щонайменше нішевої аквакультури, а з іншого боку, нарешті створити базу для створення колекцій червонокнижних видів *in vivo*, як це передбачено статтями 4 та 9 Конвенції ООН про охорону біорізноманіття, але так і не виконується в Україні. До таких видів належать минь (роботи з цим видом тривають уже багато років у декількох країнах Європи, здебільшого у Німеччині та Бельгії, але не в Україні), деякі аборигенні коропові тощо. Згадуємо у висновках про це, тому що диверсифікація об'єктів рибництва саме у напрямі використання аборигенних видів згадується у стратегіях ЄС на період до 2027 та 2030 рр. «Від ферми до виделки» та Стратегії з біорізноманіття, а також у Стратегічних настановах щодо розвитку сталої аквакультури ЄС на період до 2030 року.

2022 рік